

УДК: 378.147:811.161.2

Л. М. Кісіль

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ТРАНСПОРТНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

© Кісіль Л. М., 2017
<http://orcid.org/0000-0003-4771-1769>

У статті розглядаються особливості навчання професійно спрямованого діалогічного мовлення іноземних студентів технічних спеціальностей. Зазначено, що орієнтація на основні цілі дозволила визначити головні змістові напрями навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей, зокрема комунікативний, лінгвістичний і культурознавчий. Кожен із цих напрямів має свій обсяг знань, умінь і навичок, що формують мовну і мовленнєву компетенцію іноземних студентів, складовою яких є українське професійне діалогічне мовлення. Доведено, що у процесі визначення змісту навчання вважаються важливими такі критерії, як навчально-методична доцільність, комунікативна необхідність, частотність, відносна замкнутість тощо. Підкреслено, що володіння лексичною системою української мови з метою відбору змісту навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей має специфічний характер, що пов'язано з особливостями цієї системи. Визначено шляхи стосовно необхідності подальших наукових досліджень окресленої проблеми.

Ключові слова: іноземні студенти, професійний діалог, діалогічне мовлення, критерії відбору змісту навчання, професійне мовлення.

Кисиль Л. Н. Критерии отбора содержания обучения украинской профессиональной диалогической речи иностранных студентов транспортных специальностей

В статье рассматриваются особенности обучения профессионально направленной диалогической речи иностранных студентов технических специальностей. Отмечено, что ориентация на основные цели позволила определить главные содержательные направления обучения украинской профессиональной диалогической речи иностранных студентов транспортных специальностей, в частности коммуникативный, лингвистический и культурологический. Каждый из этих направлений имеет свой объем знаний, умений и навыков, формирует языковую и речевую компетенцию иностранных студентов, составляющей которых является украинская профессиональная диалогическая речь. Доказано, что при определении содержания обучения

считаются важными такие критерии, как учебно-методическая целесообразность, коммуникативная необходимость, частотность, относительная замкнутость и тому подобное. Подчеркнуто, что владение лексической системой украинского языка с целью отбора содержания обучения украинской профессиональной диалогической речи иностранных студентов транспортных специальностей имеет специфический характер, что связано с особенностями этой системы. Определены пути относительно необходимости дальнейших научных исследований очерченной проблемы.

Ключевые слова: иностранные студенты, профессиональный диалог, диалогическая речь, критерии отбора содержания обучения, профессиональная речь.

Kisil L. M. Criteria for the selection of the content of the training of Ukrainian professional dialogical speech of foreign students of transport specialtie

The article deals with the peculiarities of teaching professionally directed dialogical broadcasting of foreign students of technical specialties. It was pointed out that the orientation towards the main goals allowed to determine the main content trends of Ukrainian professional dialogical broadcasting of foreign students of transport specialties, in particular, communicative, linguistic and cultural studies. Each of these areas has its own knowledge, skills and skills that form the language and language competence of foreign students, which is part of the Ukrainian professional dialogical broadcasting. In determining the content of training considered important such criteria as educational and methodical expediency, communicative necessity, frequency, relative isolation, etc. Acquisition of the lexical system of the Ukrainian language in order to select the content of training of Ukrainian professional dialogue broadcasting of foreign students of transport specialties has a specific character, which is connected with the peculiarities of this system. It should be noted that taking into account the specifics of teaching foreign students in transport institutions of higher education in selecting the content of educational material allows us to determine the main criteria of linguodidactics, that contribute to the training of Ukrainian professional dialogue broadcasting of foreign students of transport specialties. Ways of the need of further scientific research of designated problem is identified.

Key words: foreign students, professional dialogue, dialogue speech, criteria for selecting the content of teaching, professional speech.

Постановка проблеми. В умовах активного розвитку міжнародних зв'язків цінність випускників-іноземців транспортних вищих навчальних закладів передусім визначається рівнем їхньої професійної мовної підготовки. Майбутнім фахівцям у галузі автомобільного машинобудування та дорожнього будівництва відкриваються перспективи працевлаштування в різних країнах

світу, налагодження ділових контактів, що зумовлює актуальність оволодіння майбутніми інженерами умінь професійного діалогічного мовлення.

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. У працях науковців (З. Бакум, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Гойхман, Г. Іваницька, О. Леонтєв, О. Митрофанова, В. Мельничайко, Г. Михайловська, Е. Палихата, М. Пентилюк, В. Статівка, Л. Якубинський та ін.) висвітлено результати наукового пошуку з різних аспектів розвитку мовлення, розкрито особливості діалогічних текстів, визначено засади психології спілкування. Однак практика свідчить, що, незважаючи на наукові розвідки, методичні розробки, проблема навчання діалогічного професійного мовлення залишається актуальною. Крім того, аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень свідчить про увагу сучасних дослідників до питання навчання професійно орієнтованого мовлення студентів технічних спеціальностей.

Різні складові проблеми навчання професійного спілкування майбутніх економістів вивчали зокрема Ю. Авсюкевич, Г. Бондаренко, С. Кожушко, Л. Личко, О. Тарнопольський та ін.; юристів – С. Кіржнер, Л. Котлярова та ін.; медиків – Г. Іванишин, О. Петрашук, І. Рябцевич та ін.; інженерів, працівників сфери обслуговування – Л. Береза, Д. Бубнова, О. Ковтун, С. Коломієць, Г. Кравчук, Л. Кузьміна, І. Савчак та ін. Однак недостатньо дослідженим залишається питання навчання саме професійно спрямованого діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей. Вивчення зазначеного питання потрібно розпочати з визначення особливостей навчання іноземних студентів-інженерів професійного діалогу.

Формулювання мети наукової праці. З огляду на вищезазначене сформульована мета статті, що полягає в теоретичному обґрунтуванні критеріїв відбору змісту навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних складових навчального процесу є зміст навчання. Аналіз цієї проблеми в науковій літературі засвідчує різні підходи до його визначення.

Ми розглядаємо цю проблему з позицій сучасної дидактики та соціальних запитів суспільства і вважаємо, що зміст навчання української мови іноземних студентів транспортних спеціальностей складає формування мовної і

мовленнєвої компетенції, в які входять: система знань, умінь і навичок з фонетики і орфоепії, лексики, граматики, орфографії, ділового мовлення, а також наукові тексти, завдання і вправи, що забезпечують розвиток розумової діяльності, уміння усного й писемного мовлення, зокрема професійного діалогічного мовлення майбутніх фахівців.

Орієнтація на основні цілі дозволила визначити головні змістові напрями навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей, а саме:

- комунікативний,
- лінгвістичний,
- культурознавчий.

Кожен із цих напрямів має свій обсяг знань, умінь і навичок, що формують мовну і мовленнєву компетенцію іноземних студентів, складовою яких є українське професійне діалогічне мовлення.

У процесі дослідження змісту навчання постала проблема критеріїв його відбору для студентів транспортних спеціальностей вищих навчальних закладів. Утім, навчальний процес у вищій школі – це не лише повідомлення та засвоєння знань, прищеплення навичок і вмінь, це складна система організації, управління і розвитку пізнавальної діяльності студентів, це процес багатостороннього формування фахівця вищої кваліфікації. Ця система потребує суворої організації функціонування, всебічного методологічного обґрунтування, глибокого аналізу умов свого розвитку [2].

Педагогічний процес у функціональному плані постає у вигляді відповідної взаємодії тих, хто навчається, і тих, хто навчає. «Для учня, – вважає О. М. Леонтьєв, – це передусім процес пізнання, процес привласнення суспільного досвіду в певній предметній галузі, що дозволяє йому активно й адекватно діяти в заданих цілях» [5, с. 31]. На думку Д. Ізаренкова, для викладача – це організація учіння засобами цього навчального предмета, тобто забезпечення утворення індивідуального досвіду в певних умовах керування поведінкою того, хто навчається [4].

Викладання української мови для іноземних студентів в Україні має дві взаємопов'язані та взаємозумовлені цілі. По-перше, формування в тих, хто навчається, мовної компетенції, тобто розвиток у них здібності правильного оформлення мовлення згідно з вивченими зразками. За умови відсутності такої

здатності українська мова не може бути для тих, хто навчається, ні засобом пізнання середовища, що його оточує, ні тим більше засобом вираження свого ставлення до нього.

По-друге, метою викладання української мови є формування в тих, хто навчається, комунікативної компетенції, тобто володіння імпліцитними, психологічними, національно-культурними і соціальними правилами, що визначають не лише форми, але й зміст мовлення в конкретному соціальному оточенні, реалізацію професійно-, етно- та лінгвокультурологічних ліній, що можлива на основі спеціально дібраних текстів.

Без цієї компетенції іноземний студент не може оволодіти спеціальністю на засадах української мови, брати участь у житті й навчанні в умовах українськомовного середовища, сприймати явища української культури і національного способу життя.

Процес мовленнєвої діяльності відбувається за умови поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів: комунікативного, або комунікації (обмін інформацією), інтерактивного (взаємодія людей, що припускає певну форму організації спільної діяльності) та перцептивного (сприйняття один одного партнерами зі спілкування й встановлення взаєморозуміння). Утім, неможливо зводити спілкування до механічної передачі інформації, адже індивід розвивається як особистість у процесі спілкування з іншими [3].

У процесі визначення змісту навчання вважаються важливими такі критерії, як навчально-методична доцільність, комунікативна необхідність, частотність, відносна замкнутість тощо. Але критерії ці доцільно застосовувати не ізольовано, а у взаємозв'язках із порівняльним критерієм [2]. Критерій методичної доцільності важливий під час визначення послідовності змісту навчального матеріалу, тобто під час структурування навчального матеріалу тощо.

У процесі визначення необхідної у навчанні лексики, відборі граматичного матеріалу застосовується критерій комунікативної необхідності [6].

Під час визначення важливих граматичних явищ, що потребують засвоєння у навчанні, стають важливими критерії комунікативної необхідності. Критерій відносної замкнутості вживається при відборі мовних одиниць для засвоєння у навчанні в усіх можливих зв'язках (переважно лексичних і

граматичних). Численні проблеми, пов'язані зі створенням системи граматично доцільного матеріалу у процесі навчання української мови, неодноразово обговорювались у методиці. Але проблеми відбору матеріалу для навчання мови у вищій школі технічного напрямку так і не знайшли свого повного вирішення.

Можна висунути й обґрунтувати основні принципи відбору граматичного мінімуму в навчанні іноземних студентів: ступінь необхідності граматичного явища для побудування основних мовних одиниць, зразковість, частотність, багатозначність, прогресивність явища, відносна замкнутість явища, його місце у низці синонімів відповідного рівня опису мовної системи; залежність відбору навчального матеріалу, системи і способу його подання від умов і цілей навчання.

Застосовуючи названі вище принципи, ми уточнили й відібрали зміст навчального матеріалу з української мови для іноземних студентів транспортних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

Оволодіння лексичною системою української мови з метою відбору змісту навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей має специфічний характер, що пов'язано з особливостями цієї системи: великим числом елементів, різноманітністю зв'язків між ними, зв'язком лексики з екстралінгвістичною реальністю тощо.

У багатьох дослідженнях велике значення надається особливостям засвоєння української лексики іноземними студентами транспортних спеціальностей вищої школи. Одна з основних проблем методики – виявлення характеру труднощів, з якими зустрічаються іноземні студенти у процесі засвоєння української мови і які зумовлені складним співвідношенням української і рідної мови студентів.

Дослідження особливостей засвоєння української лексики іноземними студентами дозволяє загалом розглянути нищезазначені положення.

1. Більшу частину української лексики студенти засвоюють порівняно легко. Випадки відсутності у словниковому запасі студентів певної категорії слів пояснюються не стільки труднощами засвоєння української мови, скільки загальними причинами, що зумовлюють недостатній розвиток у студентів українського словникового запасу.

Серед таких причин слід назвати насамперед відносну обмеженість кругозору значної частини студентів-іноземців, послаблений інтерес до читання, неуважне і невимогливе ставлення до мовлення. Боротьба з цими недоліками є важливим завданням викладачів усіх дисциплін вищої школи.

Значні можливості спонтанного поповнення українського словника іноземних студентів, а також складність освітніх завдань курсу української мови і вирішення їх у порівняно короткий час призводять до такого висновку. Ще одну з основних цілей роботи по збагаченню української лексики студентів слід вбачати в активізації спонтанного засвоєння ними української лексики.

2. Поряд з умовами, що сприяють загалом засвоєнню української лексики іноземними студентами, є ціла низка об'єктивних причин, що викликають у них певні труднощі у процесі оволодіння українською лексикою. Ці причини полягають у складних взаємовідношеннях між словниковим складом української і рідної мови студентів. Усе це диктує необхідність спеціальної роботи над лексикою, специфічною для української мови, і над словами, що мають як подібність, так і різницю у звуковій та граматичній формі і в обсязі значення. Така робота потребує уваги до спеціально відібраних лексем з урахуванням труднощів, що виникають під час засвоєння українського словника іноземних студентів.

Отже, спільні сформульовані раніше завдання роботи над збагаченням словника іноземних студентів можуть бути конкретизовані щодо умов навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей.

Завдання полягають у тому, щоб :

- 1) активізувати спонтанне засвоєння української лексики іноземними студентами;
- 2) забезпечити цілеспрямоване поповнення їхнього словника спеціально відібраними словами – термінами за профілем навчання студентів;
- 3) досягти вільного і правильного використання засвоєної лексики у ситуаціях професійного діалогічного спілкування.

Зазначимо, що врахування специфіки навчання іноземних студентів у транспортних закладах вищої освіти під час відбору змісту навчального матеріалу дозволяє визначити основні лінгводидактичні критерії, що сприяють

навчанню українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей.

Упорядкування представленої у програмі з курсу української мови як іноземної системи знань і вмінь, що мають бути сформовані у студента-іноземця – випускника транспортних вищого навчального закладу – дає змогу визначити проблемні структури знань і вмінь у підготовці кваліфікованого фахівця для іноземної держави і побудувати модель випускника вищої школи належного рівня.

Нагальним завданням сучасної вищої школи і критеріїв відбору змісту навчання українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей зокрема є розробка методики викладання української мови як іноземної.

На нашу думку, ця специфіка полягає в організації системного оволодіння українською мовою (навчання не лише українського професійного діалогічного мовлення іноземних студентів транспортних спеціальностей, але й наукового стилю усного та писемного мовлення у діловій мові), а також навчання іноземних студентів транспортних спеціальностей опанувати й застосовувати систему української мови відповідно до своїх комунікативних потреб у професійному діалогічному мовленні.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Якщо ми ставимо перед собою мету визначення змісту курсу навчання української мови таким чином, щоб це навчання було адекватним до цілей, що стоять перед іноземними студентами, то здійснювати це завдання можна лише за умови комплексного урахування мовленнєвих і мовних фахових потреб студентів.

Це означає, що в основі всього навчання лежать виявлення комунікативних потреб студентів; визначений науково і прагматично обґрунтований опис системи мови загалом повністю визначається комунікативними потребами студентів-іноземців. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо в розробці спеціальних методик навчання української мови як іноземної і з'ясуванні їх ефективності.

Література

1. Береза Л. О. Модель формування лінгвокраїнознавчої компетентності студентів технічних спеціальностей у процесі навчання української мови як іноземної. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 6. С. 53–58.
2. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ: монографія. Х.: ХНАМГ, 2010. 320 с.
3. Іванишин Г. Я. Діалогове навчання у системі мовленнєвої підготовки іноземних студентів. *Педагогіка та психологія: зб. наук. праць*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. Вип. 568. С. 57–62.
4. Изаренков Д. И. Обучение диалогической речи. М.: Русский язык, 1986. 160 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 364 с.
6. Палихата Е.Я. Діалог в усномовленнєвому спілкуванні. *Мандрівець*. 2000. № 1. С. 71–77.